

EKONOMSKE MERE ZA UBLAŽAVANJE POSLEDICA COVID-19

Darko Marjanović¹,
Mihajlo Đukić²

Apstrakt

Covid-19 se prvi put pojavio u decembru 2019. godine u Wuhanu (Kina), prouzrokovan virusom SARS-CoV-2. S obzirom da je skoro ceo svet zahvatio brže nego što je bilo ko mogao i očekivati, 11. marta 2020. godine Svetska zdravstvena organizacija proglašava stanje pandemije. Kao rezultat toga desila se velika blokada, odnosno zatvaranje ekonomija, što je prouzrokovalo globalnu recesiju, jednu od najvećih još od Velike depresije iz 1928. godine. Nezavisno od toga kada će početi ekonomski oporavak i koliko će trajati, činjenica je da će 2020. godina u celom svetu biti izuzetno teška. Prema prognozama MMF-a, za očekivati je da će pandemija naneti najveću štetu razvijenim zemljama, što će doprineti da ekonomski rast u ovim zemljama bude sporiji u odnosu na zemlje u razvoju.

U skladu sa novonastalom situacijom, Srbija je preduzela odgovarajuće mere koje kao glavni cilj treba da imaju očuvanje ekonomske stabilnosti uz podršku mikro, malim i srednjim preduzećima u privatnom sektoru. Stoga je glavni cilj ovog rada da se prikaže set donetih ekonomskih mera za ublažavanje posledica COVID-19. U analizi će biti primenjeno desk istraživanje, a na osnovu dostupnih eksternih i internih izvora. Rezultati jasno ukazuju da su donete ekonomske mere u značajnoj meri doprinele da država ne uđe u veliku recesiju, sa optimizmom da će pad privredne aktivnosti u toku 2020. godine biti značajno manji u poređenju sa ostalim evropskim zemljama. Ipak, ne umanjujući značaj donetih mera, to je u određenoj meri i očekivano s obzirom da su zemlje koje su najviše pogođene one koje u velikoj meri zavise od turizma, saobraćaja i drugih ekonomskih aktivnosti koje su mere ograničavanja kretanja najviše pogodile.

Ključne reči. COVID-19, kriza, ekonomske mere, poreske olakšice.

¹ Dr Darko Marjanović, naučni saradnik, Institut ekonomskih nauka, Beograd, e-mail: darko.marjanovic@ien.bg.ac.rs

²Dr Mihajlo Đukić, naučni saradnik, Institut ekonomskih nauka, Beograd, e-mail: mihajlo.djukic@ien.bg.ac.rs

UVOD

Početak aprila 2020. godine, kada je pandemija COVID-19 već bila u jeku, prognoze ekonomista su bile da će virus korona dovesti do velike recesije. Nesumnjivo je da će oštar pad ekonomske aktivnosti dovesti do produbljanja ekonomskih problema, povećanja broja nezaposlenih, pada životnog standarda stanovništva, ali i potencijalnog porasta siromaštva i povećanja nejednakosti. Prema prognozama MMF-a, predviđeni pad svetske ekonomije u 2020. godini biće upola slabiji u odnosu na 1930-te kada je privreda bila u minusu 10 odsto. Ukoliko se podsetimo globalne finansijske krize koja se dogodila početkom 2009. godine kada je globalni ekonomski pad iznosio 0,1 odsto, jasno se može videti da je po svojoj snazi, a delom i zahvaljujući brzom geografskom širenju ova kriza značajno većih razmera. MMF predviđa i da će svetski javni dug premašiti 100 odsto bruto društvenog proizvoda (BDP) u 2020. godini, tačnije 101,5 procenta, a u 2021. godini će biti 103,2 odsto. Istovremeno, fiskalni deficit će u proseku skočiti na 13,9 procenata BDP-a, što je za 10 odsto više nego 2019. godine.

Jedno od pitanja koje se nameće jeste i šta novonastala kriza znači za globalizaciju. Stvari će morati da se promene, zato što su firme i ljudi sada shvatili koliko su do sada rizikovali. Suština velikog dela globalizacije nije u prevoženju proizvedene robe po svetu, već i u prevoženju ljudi, ideja i informacija. Ideja da je suština globalizacije u premeštanju proizvodnje ili lanaca snabdevanja u jeftinije azijske zemlje suviše je pojednostavljena.

Kako je prenela Konferencija Ujedinjenih nacija o trgovini i razvoju – UNCTAD – 42 od 100 najvećih multinacionalnih kompanija na svetu je saopštilo da se suočavaju sa problemom očuvanja profitabilnosti poslovanja. Zbog toga su u situaciji da smanje izdvajanja za investicije, što će se negativno odraziti na poslovanje banaka, a onda lančano i na ostatak ekonomije. Situacija je utoliko teža zbog porasta korporativnih dugova, s obzirom da su nakon finansijske krize 2008. godine kompanije svoju ekspanziju zasnivale na prevelikom zaduživanju koristeći “jeftini novac”. Razlog za tako nešto je i što su vlade i centralne banke nastojale da pomognu ekonomiji raznim podsticajnim merama.

Pojedini ekonomisti upozoravaju da će posledica ove krize biti zatvaranje država i trgovinskih blokova, što znači da će evropski kapital u budućnosti verovatno manje tražiti prilike na vanevropskim tržištima, a više se okrenuti ulaganjima u slabije razvijene evropske zemlje.

Pandemija virusa COVID-19 je jedna sasvim nova vrsta krize sa kojom se do sada nije susrela niti jedna zemlja. Upravo iz tog razloga nije moguće očekivati da se u kratkom roku reše problemi i prevaziđu štetne posledice koje su pogodile ekonomiju i društvo u celini.

PREGLED LITERATURE

COVID-19 ne predstavlja samo vanrednu situaciju koja je zahvatila gotovo sve svetske ekonomije, već je postala međunarodna ekonomska kriza koja bi mogla nadmašiti globalnu finansijsku krizu iz 2008. godine. Upravo iz tog razloga su bile neophodne mere za suzbijanje i ublažavanje novonastalih posledica. Zbog toga je veoma važno da kreatori politika pažljivo odmere efikasnost i socio-ekonomske posledice politika suzbijanja i ublažavanja, odgovarajući na epidemiološke dokaze o širenju virusa u pokušaju da izbegnu neželjene posledice (Loayza i Pennings, 2020).

Izbijanje koronavirusa pod nazivom COVID-19 poremetilo je kinesku ekonomiju i nastavilo da se globalno širi. Evolucija bolesti i njen ekonomski uticaj vrlo su neizvesni što kreatorima politika znatno otežava formulisanje odgovarajuće strategije kad je u pitanju makroekonomska politika (World Bank, 2020).

Poređenja sa drugim globalnim krizama, kao što je finansijska kriza iz 2008. godine, nisu moguća. Ovaj put se ekonomije suočavaju sa nizom izazova koji sprečavaju jednostavna poređenja i primenu do sada poznatih rešenja (Guerrieri et al., 2020). Sada se radi o globalnoj pandemiji koja nije fokusirana na zemlje sa niskim-srednjim dohotkom, svet je mnogo integrisaniji, kamatne stope su na istorijski najnižem nivou, trenutna kriza stvara efekte prelivanja u lancima snabdevanja uz istovremeno urušavanje potražnje i ponude (Fernandes, 2020).

Jedno od glavnih pitanja jeste zbog čega je širenje virusa u toj meri bacilo globalnu ekonomiju na kolena. Prvo, širenje virusa je podstaklo socijalno udaljavanje što je dovelo do gašenja finansijskih tržišta a samim tim i preduzeća. Drugo, eksponencijalna brzina širenja virusa i povećanje nesigurnosti oko toga koliko bi loša situacija mogla da dođe, doveli su do bega na sigurnu potrošnju i ulaganja potrošača, investitora i međunarodnih trgovinskih partnera (Peterson i Thankom, 2020).

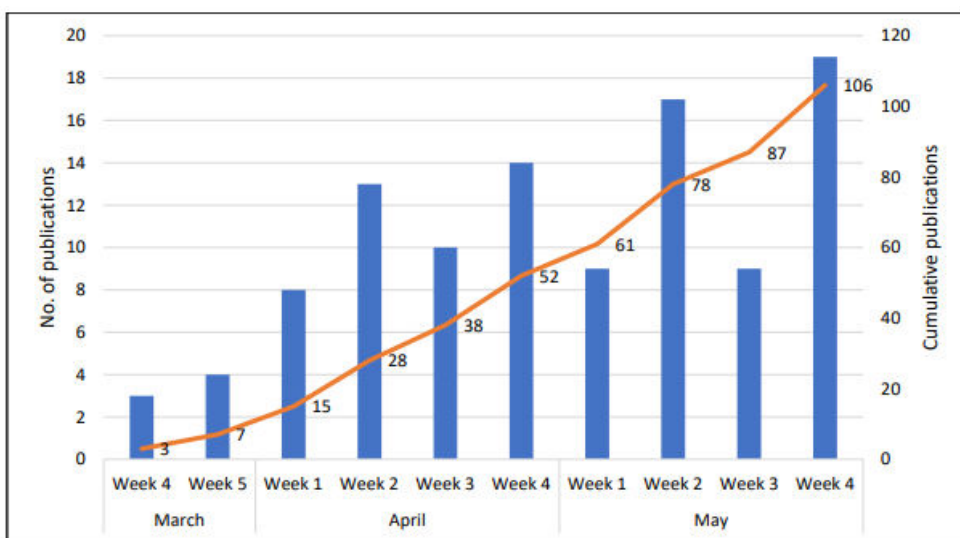
Efekat koji virus može da ima na finansijske sisteme će zavisi (a) od toga kako će se dalje virus širiti u svetskim okvirima i kakav će biti njegov uticaj na ekonomsku aktivnost, (b) od reakcije fiskalne i monetarne politike na šok i (c) od regulatorne reakcije na moguće urušavanje banaka, odnosno bankarskog sistema (Beck, 2020).

Da bi se razumeli potencijalni negativni ekonomski uticaj COVID-19, važno je razumeti ekonomske kanale prenosa kroz koje će šokovi negativno uticati na ekonomiju. Prema Carlsson-Szlezak et al. (2020) postoje tri glavna prenosna kanala: (a) direktan uticaj koji je povezan sa smanjenjem potrošnje dobara i usluga, (b) indirektni uticaj koji deluje kroz šokove na finansijskim tržištima i njihovi efekti na realnu ekonomiju i (c) poremećaji na strani snabdevanja.

Negativne posledice pandemije COVID-19 ogledaju se i kroz ograničenje stranih investicija, odnosno značajno manje plasmane u odnosu na prethodne godine. Za Srbiju je veoma važno da u narednom periodu vodi aktivnu fiskalnu politiku s obzirom da je ona veoma moćan instrument za privlačenje SDI (Marjanović, 2018).

Grupa autora Brodeur et al., (2020) je istraživala literaturu koja se bavila ekonomskim posledicama COVID-19 i vladinom odgovoru na novonastalu situaciju. Na osnovu toga su prikazali broj radnih dokumenata Nacionalnog biroa za ekonomska istraživanja - National Bureau of Economic Research (NBER) koji su objavljeni u periodu mart 2020-maj 2020. godine (Grafikon 1).

Grafikon 1. Broj objavljenih dokumenata

Izvor: NBER

Iz grafikona se jasno vidi da je u posmatranom periodu došlo da značajnog porasta broja dokumenata koji su za cilj imali analizu i diskusiju na temu COVID-19. Da bi ublažile negativne efekte koji mogu pogoditi jednu ekonomiju ali i održali i promovisali javno blagostanje, vlade širom sveta su sprovele niz politika u vrlo kratkom vremenskom roku, među kojima su najznačajnije fiskalne, monetarne i finansijske mere (Gourinchas et al., 2020).

U svom radu Elgin et al. (2020) su sproveli sveobuhvatan analizu različitih ekonomskih politika koje je usvojilo 166 zemalja kao odgovor na pandemiju COVID-19, i nakon toga kreirali bazu podataka koja uključuje fiskalne, monetarne i mere deviznog kursa. Monetarne politike koje usvajaju zemlje obično se sastoje od podrške likvidnosti bankama, dok tipične fiskalne politike uključuju transfere domaćinstvima i preduzećima, proširenje naknade socijalne sigurnosti i sredstva za zdravstveni sistem. Rezultat do koga su došli jasno ukazuje da su prosečna starost

stanovništva, broj bolničkih kreveta po stanovniku, BDP po stanovniku i broj ukupnih slučajeva značajno povezani sa obimom ekonomske politike koju sprovodi određena zemlja.

Ekonomska politika sama ne može okončati krizu, ali ima ključnu ulogu: da zaštiti egzistenciju očuvanjem radnih mesta i jačanjem mreža socijalne sigurnosti (Marjanović i Domazet, 2018). Za ublažavanje uticaja krize, zemlje Zapadnog Balkana su najavile značajne fiskalne pakete, koji se kreću od 1 do 7 procenata BDP-a (bez garancija), kao podrška njihovim građanima i poslovnim subjektima (Warwick i Roshen, 2020).

Jedno od pitanja svakako jeste i da li će COVID-19 dovesti do dugoročne promene u ponašanju potrošača širom sveta. Već sada je izvesno da će svetski pad potrošnje i domaći zahtevi predstavljati ogroman izazov za globalnu ekonomiju (Goodell, 2020).

Vlada Republike Srbije je početkom aprila 2020. godine, donela Uredbu o fiskalnim pogodnostima i direktnim davanjima privrednim subjektima u privatnom sektoru i novčanoj pomoći građanima i cilju ublažavanja ekonomskih posledica nastalih usled bolesti COVID-19. Ovom uredbom uređuju se fiskalne pogodnosti i direktna davanja iz budžeta Republike Srbije privrednim subjektima u privatnom sektoru u cilju ublažavanja ekonomskih posledica nastalih usled bolesti COVID-19, PDV tretman prometa dobara i usluga bez naknade za zdravstvene svrhe, kao i isplata jednokratne novčane pomoći svim punoletnim građanima Republike Srbije iz budžeta.

PAKET EKONOMSKIH MERA ZA UBLAŽAVANJE POSLEDICA KORONAVIRUSA

U trenutku kada je postalo jasno da će COVID-19 prouzrokovati određene posledice, ni najveće međunarodne finansijske institucije nisu razmišljale u tom pravcu da će koronavirus izazvati globalnu recesiju. U početku se govorilo o kretanju privrede u obliku slova V, i to u situaciji da prvo dođe do naglog pada ekonomske aktivnosti, a zatim do brzog oporavka svetske privrede. Ovako optimistične prognoze i planovi vrlo brzo su zamenjene realnijim, s obzirom da je došlo do ubrzanog rasta broja zaraženih koronavirusom što je prouzrokovalo krah zdravstvenih sistema većine zemalja. Već tada je bilo moguće govoriti o ekonomskim posledicama pandemije. Na početku pandemije (mart 2020) prikazivani su "najteži" scenariji koji bi mogli pogoditi svetsku ekonomiju. U naredna 2-3 meseca vodeće ekonomske institucije su konstantno revidirale stope pada svetske privrede, da bi na posletku došli do stava da su scenariji postavljeni na početku pandemije ustvari postali veoma realni.

U situaciji kada je pandemija COVID-19 zahvatila ceo svet, postalo je i više nego jasno da će problemi eskalirati pogotovo kada se govori o smanjenju potražnje za robom i uslugama kao i smanjenjem investicija. Sve ovo je nateralo zemlje da u vrlo kratkom roku moraju doneti odgovarajuće mere kako bi se sačuvalo zdravlje građana, očuvala radna mesta, ali i dala adekvatna pomoć i podrška privrednim subjektima. Generalno posmatrano, zemlje su se uglavnom orijentisale na nekoliko vidova podrške privrednicima, a to su: odlaganje rokova za plaćanje poreza i doprinosa, olakšan pristup kreditima, direktna pomoć malim i srednjim preduzećima. Zato i ne čudi brza reakcija države Srbije, koja se ogledala u donošenju, u tom trenutku, adekvatnih ekonomskih mera a sve sa ciljem da se ublaži recesija i stabilizuje privreda.

Početak aprila 2020. godine predstavljena su četiri seta ekonomskih mera, koji su kao glavni cilj imali ublažavanje posledica pandemije virusa COVID-19. Plan srpskih vlasti je bio da takve ekonomske mere, sa jedne strane, obezbede ekonomsku stabilnost države a, sa druge strane, pomognu mikro, malim i srednjim preduzećima u privatnom sektoru da se izbore sa recesijom.

Tabela 1: Program ekonomskih mera za suzbijanje negativnih posledica pandemije

Naziv mera	U mlrd dinara	U % BDP
1. Mere poreske politike	161	2,9
- Odlaganje plaćanja poreza na zarade i doprinose za privatni sektor, tokom trajanja vanrednog stanja, uz kasniju otplatu nastale obaveze u ratama sa početkom najranije od 2021. godine	140	2,5
- Odlaganje plaćanja akontacije poreza na dobit u drugom kvartalu	21	0,4
- Oslobođanje davalaca donacije od obaveza plaćanja PDV-a	-	-
2. Direktna pomoć preduzećima za zaposlene	97,3	1,8
- Direktna pomoć preduzetnicima koji se paušalno oporezuju i koji plaćaju porez na stvarni prihod, mikro, malim i srednjim preduzećima u privatnom sektoru-uplata pomoći u visini minimalca (za vreme trajanja vanrednog stanja-3 minimalne zarade)	92,8	1,7
- Direktna pomoć velikim preduzećima u privatnom sektoru-uplata pomoći u visini 50% neto minimalne zarade (za vreme trajanja vanrednog stanja) za zaposlene kojima je rešenjem utvrđen prestanak rada.	4,5	0,1
3. Mere za likvidnost privredi	264	4,8
- Podrška privredi preko Fonda za razvoj Republike Srbije	24	0,4
- Garantna šema za podršku privredi preko banaka	240	4,4
<i>od čega garancije države (prema izjavama zvaničnika)</i>	60	1,1
4. Ostale mere	86	1,6
- Moratorijum na isplatu dividendi do kraja godine, osim za JP	16	0,3
- Isplata 100 evra svim punoletnim građanima	70	1,3
Budžetske mere (1,2,4 i Fond za razvoj) – uticaj na budžetski deficit	368,3	6,7
Budžetske mere i garancije države – uticaj na javni dug	430	7,8
Ukupne mere (1,2,3,4)	608,3	11,0

Izvor: Fiskalni savet

Ukupna vrednost mera podrške privredi iznosi 608,3 milijarde dinara, što je oko 11% BDP-a.

(a) PRVI SET EKONOMSKIH MERA

S obzirom da je jedan od većih problema sa kojim su se susrela preduzeća u doba pandemije bilo redovno izvršavanje poreskih obaveza, upravo je prvi set ekonomskih mera direktno bio vezan za poresku politiku, i u skladu sa tim se pažnja usmerila na poreske olakšice, odnosno odlaganje plaćanja dospelih poreskih obaveza. Sa ovim merama je data mogućnost svim subjektima da odlože plaćanje svojih dospelih poreskih obaveza. U toj situaciji poreske obaveze bi se plaćale na rate, pri čemu bi otplata počela najranije početkom 2021. godine. Ovaj set ekonomskih mera je predvideo da se plaćanje poreza i doprinosa odloži za 3 (tri) meseca, uz odlaganje plaćanja akontacije poreza na dobit za drugi kvartal, oslobađanje plaćanja poreza na dobit za donacije kao i odlaganje plaćanja poreza na prihod od samostalnih delatnosti svih preduzetnika.

Tabela 2: Fiskalne pogodnosti i direktna davanja privrednim subjektima u cilju ublažavanja ekonomskih posledica nastalih usled pandemije COVID-19

Vrsta podsticaja	Dužina trajanja	Period	Iznos
Odlaganje plaćanja poreza i doprinosa na zarade i naknade zarada	3 meseca	April, maj, jun do 4. januara 2021. godine, odnosno na 24 rate	Porez na dohodak građana i doprinosi za obavezno socijalno osiguranje
Odlaganje plaćanja akontacije poreza na dobit	3 meseca	Mart, april i maj 2020. godine (do predaje konačne poreske prijave)	Akontacija poreza na dobit x 3 meseca
Direktna davanja (novčani podsticaji)	3 meseca	Maj, jun i jul 2020. godine	Minimalna zarada za mesec mart 30.367,04 dinara

Izvor: Autori

Na osnovu prethodnog prikaza jasno je uočljivo da privrednim subjektima može da se odloži plaćanje poreza i doprinosa na zarade i naknade zarada do 04. januara 2021. godine. Pored toga, data im je mogućnost da odlože akontaciju poreza na dobit za mart, april i maj 2020. godine sve do predaje konačne poreske prijave za porez na dobit pravnih lica za tekuću godinu. Nakon isteka ovog roka, dodatna mogućnost jeste regulisanje ovih obaveza na 24 jednake mesečne rate bez kamate.

Kada je reč o uplati bespovratnih novčanih sredstava iz budžeta, na njih imaju pravo: preduzetnik, preduzetnik paušalac, preduzetnik poljoprivrednik, preduzetnik drugo lice, pravna lica koja su razvrstana kao mikro, mala i srednja. Svi privredni subjekti mogu da koriste pogodnosti ove uredbe ako od 15. marta nisu otpustili više od 10% radnika.

Prema Uredbi o fiskalnim pogodnostima i direktnim davanjima privrednim subjektima u privatnom sektoru i novčanoj pomoći građanima u cilju ublažavanja ekonomskih posledica nastalih usled bolesti COVID-19, jasno su definisani uslovi koji treba da budu zadovoljeni kako bi ova mera bila primenljiva. Ukoliko dođe do kršenja uslova, privredni subject je dužan da plati sve obaveze koje su bile odložene zajedno sa kamatom, koja teče od dana dospelosti svake pojedinačne obaveze, u roku od 5 dana od dana gubitka prava (isplate dividend i/ili smanjenja broja zaposlenih za više od 10%. Takođe, u obavezi je i da izvrši povraćaj primljenih novčanih sredstava zajedno sa kamatom, koja teče od isplate sredstava u roku od 5 dana od dana gubitka prava (isplate dividende i/ili smanjenja broja zaposlenih za više od 10%.

Tabela 3: Obaveze privrednih subjekata po osnovu fiskalnih pogodnosti i direktnih davanja

Vrsta podsticaja	Rok za postupanje	Administrativna obaveza	Zabranjeno	
Odlaganje plaćanja poreza i doprinosa na zarade i naknade zarada	30.04.2020.	Dostaviti PPP-PD obrazac	Smanjiti za više od 10% broj zaposlenih u roku od 3 meseca od poslednje uplate, odnosno do 31.10.2020. godine (ne uključujući prestanke UOR na određeno vreme zaključenih pre 15.03.2020. godine	Isplata dobiti do kraja 2020. godine
Odlaganje plaćanja akontacije poreza na dobit				
Direktna davanja	25.04.2020.	Obavestiti PU o Banci koja će vršiti isplatu		

Izvor: Autori

Glavni cilj ovako donetih mera jeste da se poveća likvidnost svih privrednih subjekata u privrednom sektoru. Veoma je važno napomenuti da je poslodavcima ostavljena mogućnost da svoje obaveze po pitanju plaćanja troškova poreza i

doprinosu nakon januara 2021. godine mogu prolongirati najduže još 24 meseca, uz garanciju države da neće biti u obavezi u tom periodu plaćati kamatu na neizmirene obaveze. Kada su u pitanju donacije usmerene ka ustanovama koje aktivno učestvuju u sprečavanju širenja virusa i lečenja građana od bolesti COVID-19, doneta je odluka da su ti donatori oslobođeni plaćanja PDV-a.

Ukupan iznos sredstava namenjenih privrednim subjektima u okviru prvog paketa ekonomskih mera je 161 milijardu dinara.

(b) DRUGI SET EKONOMSKIH MERA

S obzirom da je pandemija COVID-19 u velikoj meri uticala na likvidnost privrednih subjekata, drugi set ekonomskih mera je imao za cilj da pomogne preduzećima kroz formu direktnih davanja, a koja su se ogledala u isplati tri minimalne zarade. Prva isplata minimalne zarade u iznosu koji se dobija kao proizvod broja zaposlenih sa punim radnim vremenom za čije je zarade i naknade zarada poslodavac podneo Obrazac PPP-PD za obračunski period i iznosa osnovne minimalne neto zarade za taj mesec, je izvršena sukcesivno: u maju 2020. godine, u junu 2020. godine i početkom jula 2020. godine. Ova pomoć je namenjena preduzetnicima, malim i srednjim preduzećima u privatnom sektoru. Takođe, namenjena je i velikim preduzećima kroz subvenciju 50 odsto minimalne zarade, i to za one zaposlene koji su zbog smanjenja obima posla na prinudnom odmoru. Prema izjavi ministra finansija, svim preduzetnicima, paušalcima, malim preduzećima, država će uplatiti tri minimalne zarade za svakog zaposlenog.

Posmatrajući drugi set ekonomskih mera država je napravila jasnu granicu između malih i srednjih preduzeća, sa jedne strane i velikih preduzeća, sa druge strane. Ovo je urađena najviše zbog razlika u ekonomskoj snazi obveznika, s obzirom da je pretpostavka da privredni subjekti razvrstani kao velika privredna društva imaju veću ekonomsku snagu u odnosu na preduzetnike, mikro, mala i srednja pravna lica. Upravo je to i bio razlog zbog čega su ovi subjekti dobili finansijsku nadoknadu u visini neto minimalne zarade za svakog zaposlenog radnika.

Kada su u pitanju veliki privredni subjekti, država je na sebe preuzela obavezu isplate dela zarade za zaposlene koji su i dalje u radnom odnosu kod poslodavca, ali zbog smanjenog obima posla nisu radno angažovani u periodu krize. Na ovaj način država ima nameru da podstakne velike poslodavce da ne otpuštaju radnike, dok u slučaju ostalih privrednih subjekata (preduzetnici, mikro, mala i srednja preduzeća) država nastoji da obezbedi pomoć u vidu održavanja likvidnosti kako bi nastavili nesmetano da obavljaju svoje poslovne aktivnosti.

Cilj države jeste da sa ovim merama stimuliše velike privredne subjekte da održe postojeći nivo zaposlenosti. Ujedno, nastojaće da sa većim obimom prava dodatno

ojača likvidnost preduzetnika, malih, mikro i srednjih pravnih lica a sve sa ciljem održavanja poslovanja u vreme pandemije.

Ukupan iznos sredstava namenjenih privrednim subjektima u okviru drugog paketa ekonomskih mera je 97,3 milijarde dinara.

(c) TREĆI SET EKONOMSKIH MERA

Kako bi se očuvala likvidnost privrednih subjekata u situaciji kada je ekonomska kriza u punom jeku, bez nekih jasnih naznaka kada bi mogla da se završi, država je donela još jedan set ekonomskih mera. Usled uticaja širenja virusa korona, treći set ekonomskih mera je prevashodno usmeren na smanjenje spoljnih uticaja, pod kojim se podrazumeva prekid lanca snabdevanja kao i njihove posledice (smanjenje zaposlenosti i nelikvidnost privrednih subjekata).

U aprilu 2020. godine Vlada Srbije je donela uredbu o utvrđivanju Programa finansijske podrške privrednim subjektima za održavanje likvidnosti i obrtna sredstva u otežanim ekonomskim uslovima usled pandemije COVID-19 izazvane virusom SARS-CoV-2. Program se odnosi na dodelu kreditnih sredstava privrednim subjektima za odžavanje likvidnosti i obrtna sredstva, u cilju očuvanja stabilnosti finansijskog i privrednog sistema Republike Srbije u uslovima potencijalnih rizika izazvanih vanrednom zdravstvenom situacijom i vanrednim stanjem proglašanim 15. marta 2020. godine, zbog opasnosti od širenja zarazne bolesti COVID-19 izazvane virusom SARS-CoV-2. Osnovni ciljevi programa su obezbeđenje podrške subjektima za nabavku obrtnih sredstava kao i podrška za održavanje likvidnosti u cilju redovnog izmirivanja obaveza prema poslovnim partnerima, zaposlenima i državi.

Prema tom, u okviru ovog paketa ekonomskih mera država je dala mogućnost preduzetnicima, mikro, malim i srednjim privrednim subjektima, poljoprivrednim gazdinstvima i zadrugama zadruga koji su registrovani u relevantnom registru preko Fonda za razvoj Republike Srbije, dobijanja povoljnijih kredita od jedan odsto kamate na godišnjem nivou, a sve sa ciljem da se održi njihova likvidnost. Treba napomenuti da je ovaj vid pomoći ugovoren sa komercijalnim bankama, a da država stoji kao garant za odobrena sredstva.

Ukupan iznos sredstava namenjenih privrednim subjektima u okviru trećeg paketa ekonomskih mera je 264 milijarde dinara.

(d) ČETVRTI SET EKONOMSKIH MERA

Kako bi se ublažile posledice koje je prouzrokovao virus COVID-19, a koje su pored privrede pogodile i stanovništvo (građane), doneta je odluka da se svim

punoletnim građanima Srbije isplati jednokratna novčana pomoć u iznosu od 100 eura u dinarskoj protivvrednosti. Cilj ovog paketa jeste da se pored pomoći građanima utiče i na povećanje potrošnje a samim tim i na likvidnost preduzeća. Građani su imali mogućnost da se prijave za novčanu pomoć *online* putem aplikacije ili telefonskim putem, pri čemu je 05.06.2020. godine bio poslednji rok da to učine. Isplata novčane pomoći je počela 25. maja 2020. godine, i pravo na nju je steklo oko 4,2 miliona građana koji su se prijavili na jedan od pomenutih načina. Poslednji rok za isplatu novčane pomoći je bio 07. jun 200. godine.

Ukupan iznos sredstava koji je namenjen građanima u okviru četvrtog paketa ekonomskih mera bio je 70 milijardi dinara.

DISKUSIJA

Prilikom formulisanja ekonomskih mera država Srbija je konsultovala prakse i iskustva razvijenih privreda ali i zemalja iz njenog neposrednog okruženja. Fiskalni prostor za pružanje podrške privredi i stanovništvu delom je posledica i restriktivne fiskalne politike kojom je zaustavljen trend ubrzanog zaduživanja zemlje.

Pre donošenja ovih mera Vlada Republike Srbije je donela odluku o povećanju plate medicinskim radnicima za 10% od 01. aprila 2020. godine. Takođe, odobrena je jednokratna pomoć svim penzionerim u iznosu od 4.000,00 dinara. Kako bi se ublažile posledice krize u dogovoru sa Narodnom Bankom Srbije (NBS) je doneta odluka da se primeni moratorijum na otplatu kredita. Ujedno je smanjena i referentna kamatna stopa za 0,5%, na nivo od 1,75%.

U cilju očuvanja finansijskog sistema, NBS takođe donela odgovarajuće privremene mere. One se ogledaju u zastoju u otplati kredita (moratorijum) i obaveza po osnovu finansijskog lizinga, koji ne može biti kraći od 90 dana, ili do trajanja vanrednog stanja. U ovom periodu banke neće obračunavati zateznu kamatu na dospela a neizmirena potraživanja prema klijentima, ali ni pokretati postupak izvršenja i prinudne naplate prema dužnicima.

Veoma je važno napomenuti da sve donete mere (fiskalne pogodnosti i direktna davanja) mogu koristiti privredni subjekti u privatnom sektoru pod uslovom da počev od 15. marta 2020. godine pa do dana stupanja na snagu Uredbe o fiskalnim pogodnostima i direktnim davanjima privrednim subjektima u privatnom sektoru i novčanoj pomoći građanima i cilju ublažavanja ekonomskih posledica nastalih usled bolesti COVID-19, nisu smanjivali broj zaposlenih za više od 10%, ne računajući zaposlene koji su sa privrednim subjektom u privatnom sektoru zaključili ugovor o radu na određeno vreme pre 15. marta 2020. godine za period koji se završava u periodu od 15. marta 2020. godine pa do dana stupanja na snagu ove uredbe. Jasno je precizirano da fiskalne pogodnosti i direktna davanja mogu

koristiti smao oni privredni subjekti koji su pre 15. marta 2020. godine osnovani i registrovani kod nadležnog organa ili organizacije, odnosno ako su u navedenom periodu postali obveznici PDV-a. Ovako definisanim merama kreatori ekonomske politike želeli su da spreče povećanje nezaposlenosti koje je logična posledica pada ekonomske aktivnosti, ali i da onemoguće manipulacije prilikom dodele sredstava.

Prema podacima Nacionalne službe za zapošljavanje u Srbiji u prva 3 meseca od početka krize bez posla je ostalo nešto više od 6000 osoba. U tom periodu je nominalno bio veći broj onih koji su ostali bez posla, ali je i znatan broj zaposlenih vraćen na svoja radna mesta. Prema podacima Privredne komore Srbije došlo je i do zapošljavanja radnika koji do tada nisu bili u radno odnosu, što predstavlja jasan signal da je privreda Srbije u određenoj meri uspeła da se izbori sa novonastalom krizom.

Ipak, potrebno je u narednom periodu biti svestan rizika koje donosi ipak još uvek neizvesna budućnost kada je globalna epidemiološka situacija u pitanju. Ovde navodimo tri ključna problema sa kojima kreatori ekonomske politike u Srbiji moraju računati u narednom periodu. Prvo, srpska privreda nije izolovana i u velikoj meri zavisi od privrednih tokova u EU i zemljama okruženja. Ubedljivo najveći deo spoljne trgovine Srbija obavlja sa ovim zemljama i eventualno pogoršavanje ekonomske situacije neminovno se prelića na ekonomsku aktivnost u Srbiji. Iz zemalja EU dolazi najveći procenat investicija koje su značajan faktor razvoja srpske privrede. Stoga je korišćenje finansijske podrške EU na najefikasniji mogući način, saradnja sa evropskim institucijama i zajedničko traženje odgovora na narastajuće ekonomske probleme veoma značajno. Srbija u tom kontekstu mora da koristi i sredstva ekonomske diplomatije želeći da očuva stabilnim prilive investicija u narednom periodu (Đukić, 2015).

Drugo, kriza kao posledica pandemije nema podjednak uticaj na sve ekonomske sektore. Dok su primera radi sektori telekomunikacije i građevinske industrije relativno malo pogođeni, sektori ugostiteljstva i turizma suočavaju se sa ozbiljnim problemima. Scenario u kome ograničavanje kretanja ljudi i dalje onemogućava oporavak u ovim sektorima i stvara snažan pritisak na zaposlenost veoma je moguć. U tom slučaju biće potrebno definisati mere kojima bi se ublažio pad ekonomske aktivnosti u sektorima koji su najviše pogođeni. Konačno, mada fiskalni prostor države nije potpuno iscrpljen jasno je da je mogućnost države nakon nekoliko meseci finansijske podrške privredi relativno ograničen.

Udeo javnog duga u BDP polako se vraća na nivo koji su blizu 60% i zahtevaju posebnu pažnju jer Srbija se kao relativno nerazvijena evropska privreda po tom parametru u smislu održivosti ne može porediti sa razvijenijim zemljama čije reputacija omogućava značajnu veći stepen zaduženosti. U suprotnom, moguće je veoma lako doći u „začarani krug zaduženosti“ iz koga se veoma teško izlazi

(Šuliková et al., 2015). Osim toga, pitanje finansijske održivosti direktno se može reflektovati na kvalitet pružanja drugih vrsta usluga javnog sektora. Perugini i Vladisavljević (2020) navode da finansijska izdvajanja kojima se amortizuje uticaj pandemije mogu uticati da se određene usluge zdravstvene i socijalne zaštite čak odlože ili ukinu što može uticati na porast nejednakosti. Pri tome, na najvećem udaru su upravo one zemlje u kojima je stepen ekonomske nejednakosti već izražen. Veoma je značajno da se u narednom periodu definišu alternativne ekonomske politike u slučaju da globalna kriza usled pandemije potraje i dođe do povećanja nezaposlenosti, ubrzanog gašenja preduzeća i oštrijeg pada ekonomske aktivnosti.

ZAKLJUČAK

Osim što imamo ekonomsku krizu koja je u vrlo kratkom vremenu obuhvatila strane i agregatne ponude i agregatne tražnje, imamo i ogroman stepen međuzavisnosti globalne ekonomije koji zbog efekta preliivanja negativnih ekonomskih i društvenih posledica s jedne države na drugu, kao i potpunom izolacijom preko tri milijarde ljudi dovodi do posledica neslućenih razmera.

Pandemija COVID-19 imala je negativniji uticaj na ekonomsku aktivnost u prvoj polovini 2020. godine nego što se procenjivalo, a očekivanja MMF-a su da će i oporavak biti sporiji nego što je ranije prognozirano. Ova institucija precizira da su revidirane procene posledica pandemije zbog koje će mere socijalnog distanciranja i zaštite na radnom mestu verovatno ostati na snazi i do kraja godine, što će se negativno odraziti na produktivnost i lance snabdevanja. Iako prognoza MMF nije optimistična, još su pesimističnije procene Svetske banke i Organizacije za ekonomsku saradnju i razvoj, koji očekuju ekonomski pad u 2020. godini od 5,2 odnosno 6 odsto. Prema nekim optimističnim prognozama, za očekivati je da oporavak svetske ekonomije krene već početkom 2021. godine. Međutim, saniranje posledica koje su prouzrokovane koronavirusom će biti verovatno duže nego što se planira.

Mere koje su donate za ublažavanje posledica krize izazvane COVID-19 usmerene su ka privrednim subjektima koji su registrovani u Republici Srbiji i koji nisu deo finansijskog sektora, odnosno korisnici javnih sredstava. Prilikom koncipiranja mera Vlada je uradila ono šta je jedino i bilo moguće, prilagodivši ovakav set mera trenutnim budžetskim mogućnostima zemlje.

Vlada RS je napravila brzi paket mera za oporavak privrede, pri čemu je jasno da ove mere idu u pravom smeru, i po veličini i po tipologiji, koje su preduzele i druge evropske zemlje. Evropska unija je na početku pandemije pružila finansijsku pomoć kako svojim članicama tako i zemljama van EU zone, što se jasno ogleda u iznosu koji je dobila i Srbija. Taj iznos se kretao oko 15 miliona evra za zdravstvene

potrebe i oko 78 miliona evra za ekonomski oporavak, uz dodatak sredstava koje su namenjene za podršku na regionalnom nivou. EU je za region Zapadnog Balkana izdvojila oko 700 miliona evra, pri čemu je najveći udeo otišao u Srbiju.

Generalan zaključak jeste da set ekonomskih mera koje je Vlada donela za sada nije ugrozio makroekonomsku i fiskalnu stabilnost zemlje. U odnosu na druge evropske zemlje Srbija solidne ekonomske parametre, dok su adekvatno usvojene mere pomogle da ne upadne u dublju recesiju. U skladu sa situacijom na globalnom nivou kada je u pitanju pandemija virusa COVID-19, Srbija treba da vodi računa o svim bitnim pokazateljima i da shodno tome donosi ekonomske mere u narednom periodu, kako bi na što lakši način podnela globalnu krizu koja je zahvatila ceo svet. U tom kontekstu, veoma je bitno da se u obzir uzmu rizici dužeg trajanja pandemije i njen veoma jak uticaj na pojedine ekonomske sektore. Kreatori ekonomske politike bi u skladu sa različitim scenarijima dešavanja na globalnom nivou trebali da razviju nekoliko alternativa ekonomske politike i mera za ublažavanje posledica krize. Saradnja sa zemljama EU i okruženja veoma je bitna u tom procesu kako bi se pad investicija sveo na najmanju moguću meru.

LITERATURA

- [1] Beck, T. (2020). Finance in the times of coronavirus. In: Economics in the Time of COVID-19 / [editors] Baldwin, R. & Mauro, B.W. London: Centre for Economic Policy Research, 73-76.
- [2] Brodeur, A., Gray, D., Islam, A. & Bhuiyan, S.J. (2020). A literature Review of the Economics of COVID-19. Institute of Labor Economics, IZA DP No. 13411.
- [3] Carlsson-Szlezak, P., Reeves, M., & Swartz, P. (2020). Understanding the Economic Shock of Coronavirus. Harvard Business Review
- [4] Đukić, M. (2015). Razvijanje sistema ekonomske diplomatije u cilju unapređenja razvoja i konkurentnosti privrede Republike Srbije. In: Strukturne promene u Srbiji – Dosadašnji rezultati i perspektive, 512-527. Beograd: Institut ekonomskih nauka.
- [5] Elgin, C., Basbug, G. & Yalaman, A (2020). Economic policy responses to a pandemic: Developing the Covid-19 economic stimulus index. In: COVID ECONOMICS: Vetted and real-time papers, Issue 3. / [editors] Wyplosz, C. London: Centre for Economic Policy Research, 40-53.
- [6] Fernandes, N. (2020). Economic Effects of Coronavirus Outbreak (COVID-19) on the World Economy. Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3557504>
- [7] Fiskalni savet Republike Srbije (2020). Ocena antikriznog programa ekonomskih mera.
- [8] Goodell, J.W. (2020). COVID-19 and finance: Agendas for future research. *Finance Research Letters*, 35.

- [9] Gourinchas, P.O. (2020). Flattening the pandemic and recession curves. In: Mitigating the COVID Economic Crisis: Act Fast and Do Whatever. / [editors] Baldwin, R. & Mauro, B.W. London: Centre for Economic Policy Research, 31-40.
- [10] Guerrieri, V., Lorenzoni, G., Straub, L. & Werning, I. (2020). Macroeconomic Implications of COVID-19: Can Negative Supply Shocks Cause Demand Shortages?. NBER Working Paper No. 26918, 1-37.
- [11] Loayza, N. & Pennings, S. (2020). Macroeconomic Policy in the Time of COVID-19: A Primer for Developing Countries. World bank Group.
- [12] Marjanović, D. (2018). Competitiveness of the Serbian Economy Through the Prism of Tax Incentives for Foreign Investors. *Economic Analysis*, 51 (3/4), 95-104.
- [13] Marjanović, D., & Domazet, I. (2018). *Unapređenje makro konkurentnosti – fiskalni aspekti*. Beograd: Institut ekonomskih nauka.
- [14] Perugini, C., Vladislavljević, M. (2020), Social Stability Challenged: Pandemics, Inequality and Policy Responses, IZA Discussion Paper No. 13249
- [15] Peterson K.O. & Thankom, A. (2020). Spillover of COVID-19: Impact on the Global Economy. Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3562570>
- [16] Šulíková, V., Djukic, M., Gazda, V., Horváth, D., & Kulhánek, L. (2015). Asymmetric impact of public debt on economic growth in selected EU countries. *Ekonomický Casopis*, 63(9), 944-958.
- [17] Uredba o fiskalnim pogodnostima i direktnim davanjima privrednim subjektima u privatnom sektoru i novčanoj pomoći građanima i cilju ublažavanja ekonomskih posledica nastalih usled bolesti COVID-19. Službeni glasnik RS, br. 54/2020 i 60/2020.
- [18] Uredba o utvrđivanju Programa finansijske podrške privrednim subjektima za održavanje likvidnosti i obrtna sredstva u otežanim ekonomskim uslovima usled pandemije COVID-19 izazvane virusom SARS-CoV-2. Službeni glasnik RS, br. 54/2020.
- [19] Warwick J.M. & Roshen, F. (2020). The Global Macroeconomic Impacts of COVID-19: Seven Scenarios. CAMA Working Paper No. 19/2020. Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3547729>
- [20] World Bank group (2020). Ekonomski i socijalni uticaj COVID-19. RER No. 17., 1-12.